

32 SENE SONRA GÖRDÜĞÜM DOĞU TÜRKİSTAN

Erkin Alptekin

1981. فرابر -
زيارة اركن البتليين في ماربين مارس

الكتاب البرقعة

32 sene sonra tekrar görme fırsatını elde ettiğim Ana Vatanım Doğu Türkistan, Türk medeniyetinin beşiği olarak kabul edilmektedir. Doğu Türkistan Asya kıtasının tam merkezinde olup: Doğuda Çin, Moğolistan, Kuzeyde Sovyetler Birliği, Batıda Afganistan, Güneyde ise Pakistan ve Hindistan ile komşudur.

Resmi istatistiklere bakılırsa, bugün Doğu Türkistanın genel nüfusu 12 dolaylarındadır. Uygur Türkleri 5.700.000, Kazak Türkleri 700.000, diğer Türk boyları 90.000, Moğollar 100.000, Mançurlar 70.000 ve Çinliler 5.000.000.

1949 dan önce Doğu Türkistanda sadece 200.000 Çinli vardı. Bugün ise 5.000.000 olmuştur. Ama halk busayının daha fazla olduğu inancında. Doğu Türkistanın Başkenti Ürümqinin 1949 dan önceki nüfusu 80.000 idi. Şimdi ise 800.000 den fazla. Ürümqinin nüfusunun % 80 ini Çinliler teşkil ediyor.

Doğu Türkistandaki Çin nüfusunun artması yerli halk ile Çinliler arasındaki sürtüşmeleri de arttırmış. Bu iki etnik grup arasında sık sık olaylar patlak vermektedir. Son bir sene zarfında Doğu Türkistanı Aksu, Kaşgar, Tokuzak ve Kargalık gibi şehirlerinde yerli halk ile Çinliler arasında bazı çatışmalar çıkmıştır. Bu çatışmalar civardan getirilen takviyelerle bastırılabilmiştir. Aksuda cereyan eden olaylar Batı basınına da yansdı.

Yeni Çin yöneticileri Doğu Türkistandaki Çin nüfusunu azaltabilmek için çareler aramaktadırlar. Zaten Doğu Türkistandaki Çinlilerin bir kısmı memleketlerine dönmek istemektedirler. Dönme işlemlerinin hızlandırılmasını talep ederek zaman zaman gösteriler de tertip etmektedirler. Aksuda tertip edilen bir gösteriye 30.000 den fazla Çinli katılmıştır. Diğer bir kısım Çinliler ise, bütün ömrünü Doğu Türkistanda geçirdiğini, memleketine döndüğü takdirde işsiz kalacağını ve mesken bulmada zorluk çekeceğini ileri sürerek, memleketine dönmek istememektedir.

Doğu Türkistandaki Çin nüfusunun artması yerli halkın işsiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Ürümçi, Kaşgar ve Yenisar gibi şehirlerde avare avare dolaşan, sokak ortasında oturup kumar oynayan ve kendini içkiye veren tahsilli gençlere rastladım. İş bulamadıkları için bu hallere düştüklerini belirttiler.

Doğu Türkistan çok zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Altın, gümüş, platin, uranyum, demir, bakır, volfram, krom ve kömür madenleri işletilmektedir. 40 yerde petrol istihsal edilmektedir. Ziraat ekonominin temelini teşkil eder. Her türlü hububat, pamuk, meyve ve sebze yetiştirilir.

İlgililer bugün Doğu Türkistanda mevcut toplam hayvanların sayılarınının 30.000.000 dan fazla olduğunu ifade etmektedirler.

Doğu Türkistanda takriben 1000 kadar fabrika olduğu belirtilmektedir. Ağır sanayi merkezleri olarak kabul edilen Ürümçi, İli, Karamay ve Kaşgarın dışındaki her şehir ve nahiyede birer çimento fabrikası, motor ve yedek parça atelyesi mevcut.

Dış ülkelerle doğrudan doğru ticaret yapmakta olan Doğu Türkistan, 1980 de 90.000.000 dolarlık ihracat yapmış olup bunun 15.000.000 doları halı ihracatından sağlanmıştır. Ziyaret etme fırsatını bulduğum Ürümçideki halı fabrikasında Japon, Alman, Amerikalı ve başka milletlerin iş adamlarına rastladım.

Bütün bu yeraltı zenginliklerine, fabrikalara ve ihracata rağmen Doğu Türkistan halkı genellikle çok fakir. Doğu Türkistanın güneyine inildikçe bu fakirlik daha da göze çarpıyor. Yenisarda kış ortasında ayakkabısız dolaşan adamlara rastladım. Bunlar çorap yerine bez sarılı üstüne ince deri geçirmiş bir nevi çarık giyiyorlardı.

Halka hayat şartlarını biraz düzeltebilmeleri için özel ticaret yapma imkanları verilmiş. Bir sürü ufak restoranlar, seyyar kasap ve satıcılar türemiş. Halk evinde, bahçesinde veya çeşitli iş yerlerinde imal ettikleri ürünleri serbest pazarda satmak suretiyle geçinmeye çalışmaktadır.

Asgari ücret bir seneden beri 80 Yuana, (takriben 55 dolar) çıkarılmış. Aslında hayat ucuz, 30 metre karelik 3 odalı bir dairenin aylık kirası, elektrik ücreti dahil 5 Yuandan biraz fazla. Et, yağ gibi bazı temel gıda maddeleriyle yünlü kumaşlar hala vesikaya bağlı olup, vesika hakkını kullananlar serbest pazardan resmi fiyatın çok üstünde bir fiyatla ihtiyaçlarını temin edebiliyorlar.

Yiyecek, içecek ve giyecek maddeleri son iki seneden beri bollaşmış. Mao devrinde arpa dahi yemek zorunda kalan Doğu Türkistan halkı, bugün biraz karnını doyurabilecek duruma gelmiş.

Bunun sebebi de yeni Çin yöneticilerinin dış ülkelerle yapmış olduğu 10 milyar dolarlık iş anlaşmalarından vazgeçerek, halkın ihtiyacını karşılamaya yönelmesine bağlanıyor.

Doğu Türkistanda 1 üniversite, 12 yüksek okul, 800 ortaokul ve 14.000 ilkokul olduğu bildirilmektedir. Urumçi Üniversitesinin bizzat ziyaret etme imkanını buldum. Yabancı Diller Fakültesinin Müdürü Enveredin beyin vermiş olduğu bilgilere bakılırsa, Urumçi Üniversitesinin 10 fakültesi var. Toplam 3154 tahsil görmekte olup, bunların 1727 si Doğu Türkistanlılardan oluşmaktadır. Yabancı Diller Fakültesinde Türkiye Türkçesi Şubesi açılmış. Henüz deneme safhasında olan bu şübeye bir anda yüzlerce kişi müracaat etmiş. Müracaatın çokluğunun sebebi Doğu Türkistanlıların Rusça veya İngilizce yerine yabancı dil olarak Türkiye Türkçesini tercih etmeleri. Resmileştirilmesi için çaba harcanmakta olan Türkiye Türkçesi Şubesinin öğretim üyeleri Hacı Yakup ile Reveydil Beyler söz arasında kitap sıkıntısı çekmekte olduklarını ifade ettiler. Gerçi Çin Hükümeti belli bir bütçe tahsis etmişse de, taleplerin çokluğu ihtiyaçların karşılanmasına engel teşkil etmektedir.

Doğu Türkistanda Çinliler için Çin dilinde eğitim yapan okullar var. Ama bu okullarda Uygur Türk lehçesini okutmak mecburi değil. Fakat Uygur Türk lehçesinde eğitim yapan milli mekteplerde Çince mecburi

ders olarak okutulmaktadır.

Doğu Türkistan ulaşım bir hayli kolaylaşmış. Bugün Doğu Türkistanda 24.800 km yi bulan kara yolları döşenmiş olup, bunun 5.200 km si asfaltlanmış. Buna ilaveten Pakistani Doğu Türkistan ve Çine bağlayan 900 km uzunluğundaki Karakorum kara yolu da vardır.

Bunların dışında Çinin Lancu şehrinin Ürümqiye bağlayan 2350 km uzunluğundaki demir yolu da mevcut.

Ürümqiden Doğu Türkistanın Ili, Korla, Kuçar, Aksu, Kaşgar ve Hoten gibi şehirlerine hergün muntazam uçak seferleri yapılmaktadır.

Bilindiği gibi Doğu Türkistan 1949 dan beri Komünist Çin idaresi altındadır. Mao devrinde Doğu Türkistan halkına karşı imha siyaseti yürütülmüştür. Maoun Doğu Türkistan halkına karşı yürütmüş olduğu bu insanlık dışı siyaseti son iki seneden beri Çin gazeteleri dahi itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Eni Çin yöneticileri, Maoun ölümü, "Dörtler Çetesinin" tutuklanma ve Afganistana yapılan askeri müdahaleden sonra, daha da hissedilir hale gelen Sovyet tehlikesini gözönünde bulundurarak, Doğu Türkistan halkına eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanımak zorunda kelmıştır.

Burada şu hususun da belirtilmesi gerekir ki, bugün Çinin kudretli adamı olarak tanımlanan Deng Şiaoping, Hu Yaobang ve Cao Ziyang gibi liderler de Maoun hışımına uğramış kimselerdir. Maoun terör siyasetini bizzat tadan bu kimselerin şimdi halka eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanımış olmaları da mümkündür.

"aten bu serbesti tanınmamış olsaydı, benim gibi bir çok yurtdaşı akrabalarını görmek için Doğu Türkistana gidememiş olurdu. Doğu Türkistana gitmek bir yana, Mao devrinde akrabalarımızla mektuplaşmamız dahi mümkün değildi. Cışarıda akrabası olanlara suçlu maamelesi yapılıyor ve onlara casus gözüyle bakılıyordu. Nitekim sırf dış ülkelerde akrabası olması dolayısıyla binlerce Doğu Türkistanlı Maoun zindanlarına

atılmıştı. Bunların arasında benim de akrabalarım bulunuyordu.

Yeni Çin yöneticilerinin Doğu Türkistan halkına tanıdığı serbesti daha çok kültürel ve dini alanlarda göze çarpıyor.

İlk olarak, Doğu Türkistan halkının şiddetle karşı çıkmış olduğu Latin alfabesi ikinci plana alınmış ve yerine Arap alfabesi tekrar ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Doğu Türkistan halkı Latin alfabe- sine yenilge karşı olduğu için değil, Latin alfabesinin Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanmış olması dolayısıyla karşı çıkmış. Doğu Türkistan halkı Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan Latin alfabesinin ana dili assimile etmesinden korkmuştur. Çünkü "Guang Min Jeh Bao" adlı Çin gazetesi 1977 de yayınlamış olduğu bir yazısında şöyle demektedir:

"...Çinlilerle, Çinli olmayan milletlerin kaynaştırılmasında Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan yeni Latin alfabesinin rolü çok önemlidir..."

Çinliler, Doğu Türkistanı istila ettikleri günden beri ilk defa olarak bu ülkenin yerli halkının Türk ırkından olduğunu kabul etmişlerdir. Halbuki Mao devrine kadar Doğu Türkistanın Türk ırkından olan Müslüman halkının "Çin soyundan türediği" iddia ediliyordu.

Yakında Ürümeide tertip edilen bir tarih konferansında Çinli ilim adamları ilk defa olarak Uygur Türklerini Türk tarihinde önemli rol oynayan "büyük bir millet" olarak tarif etmişlerdir.

Yeni Çin yöneticileri Doğu Türkistan halkına kendi tarihini kaleme alma hakkını tanıdığıdır. Mao devrine kadar Doğu Türkistan halkına sadece Çin tarihi okutuluyordu. Doğu Türkistanlı tarihçilerden Tömür Meyin de katıldığı çalışmalarını izleme imkanını buldum. Kaleme alınmakta olan Doğu Türkistan tarihinin hakikatlere uygun olması en büyük temennidir.

Doğu Türkistan Sosyal Fenler Akademisi Dil Araştırmaları Enstitüsünün Müdür Yardımcısı İbrahim Muti beyin vermiş olduğu bilgilere göre, Kaşgarlı Mahmutun Divanî Lugat-it-Türk adlı eserinin I.cildinin Uygur Türk lehçesine tercümesi yapılmış ve yakında baskıya verilecektir.

Ayrıca, Uygur Türk lehçesine giren Çince kelimeler ayıklanarak, bunların yerine Uygur Türk lehçesine uygun tabirler ihdas edilmeye başlanmıştır. Mesela Doğu Türkistan halkı teyşe Çince "loyangci" demektedir. Bundan böyle "ses alan cihaz" manasında "ünalguç" denilecek.

Mao devrine kadar resmi tabirlerde yer alan kelimelerin bir veya ikisi hariç hepsi Çince kelimelerdi. Mesela "Siren Bangni Pipang Kılaylı". Bu cümlede "ni" ekiyle "kılaylı" kelimesinin dışındaki bütün kelimeler Çince'dir. "Dörtler Çetesinin tenkit edelim" demektir". Mao bu şekilde Doğu Türkistan halkını Çinlileştirmek istemiştir.

Doğu Türkistandaki bilumum bütün camiler ibadete açılmış durumda. Ürümqideki 22 caminin 6 sınavı rehbersiz ( ) dolaştım. Keza Kaşgar ve Yenisardaki durum da aynı. Özellikle Kültür Devrimi sırasında tahrip edilen camiler onarılmakta olup, hükümet de bir miktar tahsisat ayırmış. Ama halk, tahsisatı beklemeden boş zamanlarında gönüllü olarak onarım çalışmalarına katılıyor. Cuma günlerinde camide yer bulmak zor oluyor. Cuma namazı kılmak için davet edildiğim Yenisar camiinde 2000 kadar Müslüman toplanmıştı.

Doğu Türkistan Sosyal Fenler Akademisi Edebiyat Enstitüsünün üyelerinden Abdurahim Ötkür Beyin vermiş olduğu bilgilere bakılırsa, Kurani Kerim'in Meali Uygur Türk lehçesine tercüme edilmeye başlanmıştır. Yakın olması dolayısıyla tercüme, Kurani Kerim'in Türkiye Türkçesindeki Meali'nden yapılmaktadır.

Kurani Kerim, Doğu Türkistanda en makbul hediyedir. Gerçi Çin Hükümeti Müslümanların ihtiyacını karşılayabilmek maksadıyla İslam ülke-

lerinden bir miktar Kurani Kerim satın almışsa da, halkın ihtiyacını karşılayamamıştır. Bunun için Kurani Kerim serbest pazarda 200 Yuan müşteri bulmaktadır. 200 Yuan takriben 125 dolar etmektedir.

Bu serbestiye rağmen, dini eğitim hala yasak.

Çinlilerin Doğu Türkistan halkına tanıdığı serbesti de sınırlıdır.

Doğu Türkistan halkının fikir, söz ve yazı özgürlüğü yoktur. Basın tamamen komünist partinin kontrolü altında olup, halk komünist partinin hatalarını eleştirememekte ve yöneticilerin eksikliklerini belirtmemektedir. Özel toplantılarda komünist partinin hizmetleri körü körüne övüp göklere çıkarmak adeti hala devam etmektedir.

Doğu Türkistan halkının siyasi hakkı hemen hemen hiç yoktur. Bütün dizginler Çinlilerin elindedir. Önemli makamların hepsi Çinliler tarafından işgal edilmiştir. Doğu Türkistanlılar "biz aslında emir kullarıyız" demektedirler.

Doğu Türkistan halkı, Çin istilası altına girdiği günden beri "emir kullugundan" bir türlü kurtulamamıştır. Çinliler başlangıçta "adam yetiştirmeyelim, adam yetiştirirsek akıllanırlar" düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bilahare "adam yetiştirsek bile selahiyet veremeyelim" prensibine dayanmışlardır.

Buna rağmen Doğu Türkistan halkı "bize bu günleri gösteren Allah bin şükür, çünkü Mao devrinde nefes alma özgürlüğümüz dahi yoktu" demekten kendilerini alamamaktadırlar. Bütün korkuları yeni Çin yöneticileri son iki seneden beri tanımaya başladıkları serbestiyi tekrar kaybetmeleridir.

Doğu Türkistana giden yabancılar da eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanınmıştır. Aslında Doğu Türkistan uzun seneler yabancılarla kapalıydı. Çok zor şartlar altında izin alıp Doğu Türkistana gitme fırsatını elde edenler özel olarak yetiştirilen rehberler ( ) tarafından karşılanıyor, şehrin dışındaki otellere yerleştiriliyor, şehre inmelerine müsaade edilmiyor, halkla hiç bir surette görüşürül-

müyör, belirli yerlere götürülüp uğurlanıyorlardı.

Şahsen ben hiç bir engelle karşılaşmadan akrabalarım, çocukluk arkadaşlarımla ve aile dostlarımızla serbestçe görüşme, konuşma ve onlarda misafir olma imkanını buldum.

Akrabalarım "eger bundan iki sene öncesine kadar izin alıp Doğu Türkistana gelme imkanını bulmuş olsaydın, korkumuzdan yanına bile yaklaşamazdık" dediler.

Yeni Çin yöneticileri Mao devrinde olduğu gibi eksiklikleri yabancılardan gizleme taraftarı değil. Aksine eksiklikleri görsün ve memleketine şüpheyle dönmessin istiyor. Ama yeni Çin yöneticilerin bu iyi niyeti henüz Doğu Türkistana tam manasiyle sirayet etmemiş. Çünkü otelde bulunmadığınız zaman hala çantalarınız aranıyor.

Ayrıca, vizeniz olsa bile Çine ayak bastıktan sonra istediğiniz tarafa gidip gelemiyorsunuz. Bulduğunuz şehrin belediye sınırları dışına çıkmak için özel olarak izin almanız gerekmektedir. Bu izin belgenizi görmeden memur size otobüs, tren veya uçak bileti satmıyor.

Ana Vatanına gidebilmek için izin almak mecburiyeti insanın ağına gidiyor, ama GÜLÜ SEVEN DİKENİNE KATLANIYOR.